

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 24

1 Ապրիլ 1895



ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԵԼԷԿԵԱՆ

Գրող Ան Դաւթիկ Թի. 24

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ



1. Աստղաբաշխական զուգադիպությունը — Տ. Ստոյանով
2. Երկրագործությունն Եբրայեցւոց մեջ — Յ. Աբեն Յ. Ալուն
3. Գերբնական խառնարումն — Տ. Ստոյանով
4. Բան մի հակիրճ — Ս. Վ. Ն.
5. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻԲԱՅԻ — ՅՈՎՀ. Վ. Աբիլուն.
6. Յանկ նիւթաց.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ս Ց

Հիմնդրող Տարի

ԹԻՒ 24

1 Ապրիլ 1895

ԱՍՏՂԱՐԱՇԻԱԿԱՆ ԶՈՒԳԱԴԻՊՈՒԹԻՒՆՔ

Եւրոպական մամուլը այս օրերն կ'զբաղի հետեւեալ զարմանալի գուգաղիպութիւնը նշանակելով, այսինքն Քրիստոսի խաչելութեան (33 յետ) ուրբաթ օրը արեգակնային զրութեան պատկանող մոլորակներն հանդերձ իրենց արբանեկօք կամ լուսնօք՝ ինչ զիրք ունէին Երկնային հաստատութեան կամարին մէջ՝ դարձեալ նոյնը պիտի ունենան այս տարի 1895 աւագ ուրբաթ օրը, որ է 31 Մարտ կամ 12 Ապրիլ, եւ ի մասնաւորի Լուսնթագի՝ Երեւակի՝ Հրատի եւ Դեմետրեայ, որք զրեթէ ճշդիւ նոյն զիրքը պիտի ունենան:

Այս մասին մեր յօդուածին ընթերցողաց զիւրամատչելի կերպով կ'ընծայեմք հաշիւներն՝ որք կ'ապացուցանեն ստաւել կամ նուազ այս զէպքին տեղի ունենալը եւ ճշգրութեան մասին կարծիք կամ դատողութիւն ընելը իրենց կը ձգեմք: Արդ այժմ գտնեմք՝ թէ 33 թուին Քրիստոսի Տեառն մերոյ խաչելութեան աւագ ուրբաթ օրը՝ որ լուսնին լրման եւ Հրէից նիսան ամսոյն 14ին կը համապատասխանէ (քանզի հետեւեալ օրն, այսինքն շարաթ օրն Հրէից պատեք էր ըստ աւետարանի նկարագրութեան) Մարտ կամ Ապրիլ ամսոյ քանի՞ն էր:

Ահա հաշիւները:

Այս տարի 1895 Մարտ 28 կամ Ապրիլ 3ին աւագ լրումն լուսնի է, որ կը պատահի ի ժամ 21 ժողէ 9, ժամերը սկսելով նախընթաց երեկուրէն, արդ ասկէ 1862 տարի առաջ մարտ ամսոյն կամ քիչ մը վերջ պատահող լուսնի լրումնն որ օր պա-

աահիր հաշուելու համար, լուսնին ամսօրեայ 29,530589 օր կամ 29օր12 ժամ 44 վայրկեան եւ իբր 3 րոպէ, արդ կը գտնեմք որ մինչեւ ց33 թիւ Ապրիլ 3,416 կամ 'ի ժամ 10 զրեթէ գիշերուան անցած է 680089 օր զրեթէ եւ քիչ մը աւելի, որ կը համապատասխանէ 23030 լուսնոյ շրջանին, իւրաքանչիւրը ըստ վերոգրելոյն 29, 530589օր համարելով՝ նայեմք ըստ Աւետարանի վկայութեան եւ Հրէից աւանդութեան այս օրը ուրբաթ է: Քրիստոսի թիւը չաբաթ օրը սկսած է, եւ ըստ եօթներեկաց 28ամեայ շրջանին՝ 29 թիւը զարձեալ չաբաթ օր սկսած է, հետեւաբար կիրակի օրը 30 երրորդ տարւոյ յունուար 1է, 31ին երկուշաբթի, 32ին երեքշաբթի, 33ին հինգշաբթի, 32 թիւը նահանջ լինելուն պատճառաւ: Արդ 33 աննահանջ թուոյն յունուար 1էն սկսեալ մինչեւ ցԱպրիլ 3 է անցած 31+28+31+3= 93օր, ուստի բաժնեմք 7ով, չաբթուան 7 աւուրց թուով ունիմք 13 քանորդ եւ 2 մնացորդ, ուստի հինգշաբթի 1, ուրբաթ 2 մնացորդին կը վերաբերի: Ահա Աւետարանի ժամանակագրութեան վերաբերեալ խնդրոյ մը լուծումը որ մեծապէս պիտի նպաստէ մեր 'ի վերջոյ ըսելիք նիւթոյ:

Մատչիմք այժմ մոլորակաց հեռաւորութեանց ցուցակը տալ արեգակէն, ըստ համեմատութեան իւրեանց առ երկրիս առ արեգակն ունեցած հեռաւորութեան զոր միութիւն պիտի համարեմք:

Երկրիս առ արեգակն ունեցած միջին հեռաւորութիւնն է, ինչպէս իւրաքանչիւր ոք գիտէ 148,500,000 հազարամեկր:

Անուանք մոլորակաց
արեգակնային գրութեան

Հեռաւորութիւնք առ արեգակն, երկրիս հեռաւորութիւնը 1 սեպտիմլ

Փայլածու	0,387
Արուսեակ	0,723
Երկիր	1,000
Հրատ	1,524
Փոքր մոլորակք 300էն աւելի,	1,6էն3,5
Դեմոտէ, Հերայ, Աթինա, Վեստա	2,38էն2,77
Լուսնիթագ	5,203
Երեւակ	9,539
Ուրանոս	19,183
Պութիդոն	30,015

Որովհետեւ այս հեռաւորութիւնները էական են որ ամեն մարդ միտքը պահէ, ուստի կը դնեմք հետեւեալ յուշարարական նմիր (règle Mnémonique). Բայ 'ի առաջնոյն երկրաչափական 2 կշիռ եւ 3 տաջին եզր կազմող թիւերը գրելու է՝

0, 3, 6, 12, 24, 48, 96, 192, 384, յետոյ գումարելու է 4 թիւը եւ 10ով բաժնելու է. կ'ունենամք այն ատեն 2,4 0,7 1, 1,6 2,8 5,2 10 19,6 38,8 արդ կ' տեսնեմք բաղդատելով աղիւսակին հետ որ այն թիւերը բայ 'ի վերջնոյն՝ խիստ քիչ տարբերութեամբ կը հաւասարին վերոգրելոյ, 2,8 կը համապատասխանէ փոքր մոլորակաց միջին հեռաւորութեան առ արեգակն, որ ծայրագոյն 1,6 2,8ի միջինն թուաբանականն է:

Արդ նշանաւոր ատենդադէան Քէրէրի օրէնքն մոլորակաց հեռաւորութեանց եւ իրենց չրջանին ժամանակաց վրայով հետեւեալն է՝

«Մոլորակաց չրջանաց ժամանակաց քառակուսիքն համեմատական են իրենց արեգական բոլորաիքը դարձած ժամանակ չծած ծրերնուն մեծ առանցից խորանարդաց», ունիմք այն ատեն հետեւեալ համեմատական թիւերն:

Անուանք մոլորակաց	Օր	Ժամանակ չրջանի
Փայլածու	87,969	տարի 0,24
Արուսեակ	224,701	0,61
Երկիր	365,256	1,00
Հրատ	686,980	1,88
Լուսնիթագ	4332,585	11,86
Երեւակ	10759,220	29,49
Ուրանոս	30686,821	84,02
Պոսիդոն	60126,720	164,62

Այս թիւերը գտնելու համար մերձաւորապէս, զիւրին եւ շուտով պէտք է վերի աղիւսակին թիւերը իրենց քառակուսի արմատով բազմապատկել: Աշտաղրեակն աստղային տարեաց թիւը ցոյց կուտայ:

Արդ բաժնեմք այժմ 680089 օրուան մէջ վերոգրեալ մոլորակաց չրջանաց օրերուն թիւը, որպէս զի նայիմք ճիշդ չրջանի ժամանակ մը պիտի ունենանք թէ ոչ:

Արդ կատարելով 680089 օրուան եւ իրենց չրջանաց աե-

Լողութեանց օրերուն բաժանումը՝ ունիմք չրջանաց մերձաւոր հեռեւեալ թիւերը, որք արեգական նկատմամբ ունեցած դիրքերուն կը համապատասխանեն:

Անուանք մոլորակաց	Թիւ չրջանաց
Փայլածու	7731,08
Արուսեակ	3026,64
Երկիր	արեգակնային 1862 գրեթէ աստղային 1857 »
Հրատ	989, 97
Փոքր մոլորակք 'ի մասնաւորի Դեմետրէ, Աթենաս, Հերա, վեհադաւ	
Նուանթազ	157,202
Երեւակ	63,21
Ուրանոս	22,163
Պոսիդոն	11,311

Նմանապէս եթէ աստղային չրջանի (R. Sidérale) յարաբերութեամբ ունեցած դիրքերնին որ ճիշդ դիրքերնին ցոյց կուտայ, գիտնալու համար, չրջանաց օրով թիւը 680089ին մէջ բաժնել, որ կ'ուտայ ճիշդ պատասխանն խնդրոյն: Արդ աղիւսակն քննելով կը տեսնեմք որ միայն Արուսեակը 0,64 աւելի կամ —0,36 բացառութիւն կը կազմէ. այսինքն 100—120 աստիճանի չափ հեռաւորութեամբ, միւսներն քիչէն չատր կը մօտենան մեր առաջարկութեան:

Տէգրան Սրամպուլեան

Երկրագործութիւն

ԵՐԱՅԵՑԻՈՑ ՄԷՁ

Իսրայելացիք ընդհանրապէս մեծ հողատարութեամբ երկիր կը գործէին եւ միանգամայն իրենց հողերն ալ յուսթի էին։ Արդէն Պաղեստինի բերրի ըլլալը ծանօթ է։ (1)

Եբրայեցիք բահով երկիրը կը փորէին, Իսր. (?) է. 25. եւ եթէ երկրին զիրքն ներէր, չաա անգամ կո՞լն ու էջն ալ գործ կը դործածէին դաշտային աշխատութեանց մէջ. Երկ, Օրին. ԻԲ, 10. Սերմնացան ընելիք երկիրն կանխաւ կը փորէին կամ բահով կամ արօրով։ Օրուան մը մէջ զոյգ մը կովին փորած երկրին երեսին Sèmed անունը կուտային։ Յաճախ քանի մը զոյգ կովեր միեւնոյն անգի մը մէջ կը գործածուէին։ Տափանը (թօփրազ սիւրկիւսիւ) արօրին ընել չկրցածը կ'ընէր կամ անոր թերին լրացընէր եւ կոչաւ հողերը կը մանրէր։ Վարուցանի կերպն կը տարբերէր սերմի տեսակին համաձայն։ Օրէնքը խստիւ կ'արգելոյր մի եւ նոյն դաշտի մէջ երկու տեսակ սերմ ցանելը. Դեւտ. ԺԹ. 19. Հողով ծածկուելէ յառաջ, ինչ ինչ սերմերը ջրով կը թրջէին. Դեւտ. Թ. 38.

Հողին բնական արդաւանդութիւնը բազմապատկելու համար, Իսրայելացիք հողը կը պարարտեցընէին աղբով եւ կամ յարդով, զոր կ'այրէին դաշտերու վրայ։

Նօթն տարի հեղ մը բնաւ երկիր չէին գործեր, որպէս զի հողն չարունակաբար արատադրելով չի յոգնի։ Այս հանգիստը կամ դադարը հարկաւոր էր մանաւանդ այնպիսի ժամանակ մ'որ դեռ մարդիկ չէին գիտեր քիմիական բաղադրութեամբ հողի պարարտացընելու իզանակն, եւ երկրին տալու այն հիւթերն, որոնք անհրաժեշտ են որպէս զի հող մը թէ՛ իր առջի ոյժն ստանայ եւ թէ՛ արդիւնաբերէ։

Դաշտային աշխատութեանց զլուխն ու առաջնորդն էր իւ-

(1) Shu Cl. R. Conder. The fertility of ancient Palestine. *Թերթին* Survey of Western Palestine Special Papers part II, p. 195.

րաքանչիւր ընտանեաց պետր: Ոչ ոք անպատիւ գործ կամ աշխատութիւն մը կը համարէր երկիր մշակելը:

Գեղէն իւր անդը կը հերկէր երբ Աստուած զինքն իտրայիլի զատաւոր կարգեց. Յուդ. (?) 2. 11. Սաուլ, Թագաւորական գահն ամբառնալէն վերջն ալ, տակաւին զաշտային աշխատութեանց կը պարսպէր. Ա. Թագ. Ժ. 2. 5. Եղիսէ երկիր կը հերկէր երբոր Եղիան իւր մաշկեակն անոր ուսոց վրայ ձգեց. Գ. Թագ. Ժ. 19. Ոսիստ Թագաւորն ալ խիստ կը սիրէր երկիր հերկելը:

Հրէայք վարուցանի գործողութեան ժամանակ սովորութիւն ունէին վարձակալ աշխատաւորներ վարձելու Հա. Բ. 4. Դ. Թագ. Դ. 18 մի եւ նոյն բանը կ'ընէին այդպազի համար ալ Մատթ. Ի. 1—7. Եթէ որ աշխատաւորները բազմաթիւ ըլլային տնտես կամ պետ մըն ալ կը կարգէին:

Արդ որովհետեւ Պաղեստինի չափ կողմերը լեռնային է, անոր լեռանց եւ ըլլոց ստորոտն պատնէշ պատեր կը բարձրացնէին, որպէս զի երկրագործութիւնը թէ զիւրանայ եւ թէ յուր չի հողերն չքչեն չտանին յորդառատ անձրեւները: Այս պատնէշ պատերու զիմացկունութեան համար մեծ խնամք կը տունէին. անհողութեամբ է որ այս պատերս տակաւ փչելով կամ հինալով հողն ալ սկսաւ փռւլ եւ տատակ բերել: Մինչեւ ցայսօր այս պատերու աւերակ մնացորդները կը տեսնեմք: Այգեստանեայ մէջ, կը ջրէին հողը ի հարկին. ջուրը փոքր ջրբանջներով մինչեւ այգին տանելով: Առակաց զրքին ԻԱ. զըրխին մէջ ակնարկութիւն մը կայ այս տեսակ ջրանցի մը, որ ճիշտ երրայեցերէն pèleg բառին բառական թարգմանութիւնն է (1):

Իորայելսցիք որպէս զի այգիներն պահպանեն կենդանեաց աւազուքներէ, սովորութիւն ունէին ցանկապատեր բարձրացրել իրենց այգիներուն կամ անդերուն շուրջը. Մատթ. ԻԱ. 33. Եզեկ. ԼԸ. 27, բաց աստի մանաւանդ այգիներու շուրջն քաշուած ցանկապատերու ճիշդ մէջտեղը կը բարձրացնէին նաեւ աշտարակ բերդեր, որոնց մէջ դիշեր ու ցորեկ պահպանելու կը շինէին հսկողութեան համար, սովորութիւն մ'որ ցայսօր իսկ կայ Բեթղեհէմի շրջակայքը:

(1) S^{en} Surenhusius, Mischna sive totius Hoebroorum juris systema. Amsterdam. 1898. t. II. p. 403.

Եթէ անկարելի ըլլար ցանկապատ լինելը, այն ապին մա-
յառներով (Bussémet) կը շրջապատէին մանուսանդ այն տեսակ
պղինները, յորս ցանուած կ'ըլլայ դարի, վասն զի ըստ օրինաց
իւրաքանչիւր անցորդ իրաւունք ունէր հասկ քաղելու եւ ու-
տելու. Երկ. Օրին. ԻԳ, 25, Մատթ. ԺԲ. 1:

Երկրագործութեան աւերիչ պատուհասները

Հողագործներուն ամէնէն աւելի երկնչած պատուհասն չու-
րութիւնն ու մարախներն էին: Զորութիւնը մահացու է մա-
նուանդ տաք երկիրներու հունձքերուն համար, վասն զի եր-
կիրը առանց հարկաւոր խոնաւութեան չի կրնար արդիւնաբե-
րել: Դրեթէ բովանդակ Պաղեստին միայն երկնից ջուրն ունի,
հետեւաբար երբ չանձրուէ, հունձքերը չեն հասնիր, երաշտու-
թիւն կ'ըլլայ: Դժբաղդաբար այս դէպքերու ցանցաւ չէ: Սուրբ
Դրոց մէջ յաճախակի կ'ընթեռնունք ասոր բազմադիմի օրինակ-
ները, ի մասնաւորի նահապետական դարագլխէն վերջ, Մենդ. ԺԲ
10, ԻԶ. 1, ԼԲ. 5, ԼԳ. 1:

Բնականապէս անձրեւի պակասութիւնը մահառիթ կ'ըլլա-
հնձոց, քանի որ առանց ջրոց սերմը չի պտղաբերիր, նմանապէս
եթէ որ անձրեւը ժամանակին չգայ, դարձեալ հունձքերը կը փը-
ճանան, ըստ որում ջուրի առատութիւնը կը սպաննէ զիրենք:

Այս երկու պատուհասներու վրայ պէտք է յաւելուլ նաեւ
երրորդ մըն ալ, որ թէեւ նուազ ծանր եւ նուազ ալ յաճախ
էր, բայց եւ այնպէս մեծ աւերումներու պատճառ կ'ըլլար:

Այս պատուհասս էր արեւելեան տաք հովը, որուն Երրա-
յեղիք կ'ըսէին qādim եւ ծանօթ էր յեգիպտոս Rhamsin ան-
ուամբ: Եթէ որ այս հովը պարունակաբար եւ ուժգնութեամբ
փչէր, յարմատուստ կը չորցրնէր կ'այրէր հունձքերը:

Այս ամէն պատուհասներուս համար մարդը անկարող է
Աստուած, ինչպէս որ տեսանք, այս պատուհասներով իւր ժո-
ղովորդը կը հովուէր. երբ որ իւր օրէնքները չի պահուէին,
տոբով կը պատուհասէր Իսրայէլը. ընդհակառակն առատ հունձ-
քով զայն կը վարձատրէր, երբոր իւր պատուիրանքներն ամե-
նայն հաւատարմութեամբ պահուէին. Երեմ. Գ. 3. Ե. 24. ԻԴ
4. Սաղմ. ԾԺԲ. 10. Զաք. Ի. 1:

երկրագործութիւնն Հին Էւ. Նոր Կոտակարանաց մէջ:

Երկրագործութիւնն սր այնպէս անձուկ եւ այնպէս կապ-
ուած է Երրայեցւոյ առանին կենաց հետ բնականապէս մեծ
տեղ մը պիտի դրաւէր Սուրբ Գրոց մէջ: Բաւական ընդարձակ
մանր տեղեկութիւններ հայթայթեց մեզի Ս. Գիրքը, ըլլայ ուղ-
ղակի սրատմական ծանօթութիւններով, ըլլայ սննուղղակի ինչ
ինչ եղբակացութիւններով: Պատմագիրք, Սուրբ Գրոց Մեկ-
նիչք բաղմաթիւ երկատիրութիւններ նուիրեցին այս խնդրիս:
Նմանապէս Մարգարէք ալ ստոյգ աւանդագրերն եղան այս
խնդրիս մէջ. Նսայի Մարգարէն այգեգործութեան կը պարտի
իւր ամէնէն գեղեցիկ այլաբանական երգերը. Ես, Ե. 1—7, Ե-
րեմ. Բ. 21, Եզեկ. Ժէ. 6, Յիսուս Քրիստոս իւր առաւննորուն
մեծագոյն մասը համեմեց երկրագործական կեանքէ առնուած
պարզ դէպքերով. Մատթ. ԺԳ. 3-41, Ղուկ. Ը. 5-15: Պաւլոս
Առաքեալը սերմին հողին մէջ յառաջ գալէն հետեցոյց ինչ ինչ
տեսութիւններ Կորնթացւոյ համար, որով օրինակաւս անոնց
մարմնոց յարութեան վարդապետութիւնը կ'աւանդէ. Ա. Կորնթ. ԺԵ.
36-37. դարձեալ վայրենի եւ պարարտ ձիթենիէ Հռովմա-
յեցւոյ կ'ուսուցանէ հեթանոսաց դարձը. Հռով. ԺԱ. 17:

Կ'երկարէր մեր այս համառօտ տեսութիւնը եթէ ուզենա-
լինք մի առ մի թուել Սաղմոսաց, Աւագաց եւ մարգարէական
գրոց օրինակներն, որոնց ամէնքն ալ քիչ թէ շատ կը շօշափեն
հողային աշխատութիւնները:

Յովն. Աբէն Յ. Ալան

Քերթնական Խաւարումն

ԱՐԵԳԱԿԱՆ

ԵՒ

ԼՈՒՍՆԻ Ի ԽՍՁԵԼՈՒԹԵԱՆ

Խաւարումն հասարակ իմաստով ինչ ըսելը կամ նշանակելը
ամենուն ծանօթ է. սակայն ես հոս այդ բնական խաւարման
վրայ պիտի չի խօսիմ, միայն քանի մը բացատրութիւն տալէ
շեւոյ, պիտի անցնիմ ի քննութիւն զիրջնական խաւարման:

Բնական խաւարումն կ'ըսուի լուսնոյ կամ արեգական՝ նը կառամամբ երկրիս ժամանակ մը լոյսերնին պահելնին, ստոր պատճառը բացայայտ է, որովհետեւ լուսինը թէ երկրին բոլոր-աիքը եւ թէ սորա հետ ի միասին արեգական շուրջը կը դառնայ. երբ անպիսի մի գիրքի մէջ գտնուի, երկրիս, որ արեգական եւ իւր գիրքն միեւնոյն ուղիղ դժին վրայ գտնուին, այն ատեն խաւարումն տեղի կ'ունենայ. որն որ կը լինի արեգական՝ երբ լուսինը գտնուի երկրիս եւ արեգական միջեւ, եւ լուսնական խաւարումն կը լինի, երբ լուսինն գտնուի անդիի կողմը. այսինքն այն ատեն երկրիս արեգական եւ լուսնոյ մէջ գտնուելով, կը խափանէ արեգական լուսոյն լուսնոյ հասնելն. խաւարումն կը լինի ամբողջովին որ բոլորական կ'ըսուի, մասնակի եւ մանեկածեւ (annulaire), յարում արեգական կամ լուսնոյ միայն սկաւառակին համակեդրոն բոլորականձեւ մասն կը խաւարի եւ շուրջը լուսեղէն պսակ մը կը տեսնուի:

Լուսնոյ չըջանն երկրիս բոլորաիքը լինելով 29,530589 օր, եթէ լուսինը երկրիս արեգական բոլորաիքը զձած ծրին՝ որ ծիր խաւարման կը կոչուի, (քիչ մը վերջը պիտի բացատրենք ինչու համար) մակարդակին մէջ շարժէր, ամեն նոր լուսնոյ պիտի ունենայինք արեգական խաւարումն, եւ ամեն լուսնի լրման՝ լուսնոյ խաւարումն. բայց միշտ 5 աստիճան վեր կամ վար անկիւնով կտրելով իրեն չըջանին մակարդակը երկրիս ճիւղ՝ միայն երբ ծրին մօտենայ, այնպէս որ կոնաձեւ ստուերին մէջ գտնուի, կը լինի խաւարումն: Արդ լուսինն $346\frac{1}{2}$ օրուան մէջ գրեթէ կը կտրէ դժիւ խաւարման. ուստի պէտք է 29,53 աւուր եւ $346\frac{1}{2}$ աւուրոյ մէջ բաժնուող չըջանի մէջ կատարուած խաւարումն առնուլ՝ զիսնալու համար որ եւ է խաւարման մը երբ տեղի ունենալը, այսինքն գրեթէ 18 տարի եւ 11 օրուան մէջ կ'ունենամք 19 անգամ 346,6 եւ 223 անգամ 29,530589: Սակայն աւելի ճիշդ մէթոտներ կան դորոնք ստորեւ պիտի նշանակեմք միայն թէ այս ըսել կ'ուզեմք, որ եթէ 18 տարի եւ 11 օրուան մէջ տեղի ունեցած թէ արեգական եւ թէ լուսնոյ խաւարումներն արձանագրուէին աստղաբաշխական տախտակաց մէջ, այն ատեն դիւրաւ պիտի գիտնայինք որ ժամանակ խաւարումն լինելը որ եւ է թուականի համար: Իսկ ցոյց տալիք ուղղակի միջոցնիս պէտք չի թողուր այդ տախտակաց եւ աւելի զեղեցիկ եւ ճիշդ լուծում կ'ուտայ:

Գտնք հիմա Գրիստոսի խաչելութեան 33 թուին տեղի ունեցած Ապրիլ 3 ժամ 6էն 9 տեւած ընդհանուր խաւարման վը-

լայ: Երուսաղեմայ միջօրէականն Պօլսոյ միջօրէականէն քիչ տարբերելով ժամերու մեծ նկատողութիւնն չ'ըլլըցուիր, հաղիւ կէս ժամուան չափ տարբերութիւն կայ:

Արդ կ'ըսեմ որ այս խաւարումն դերբնական եղաւ հետեւեալ պատճառաց համար: 1. Այս խաւարումն բոլոր ծանօթ երկրիս վրայ եղաւ եւ բոլորական, սկսեալ Սպանիայէն մինչեւ ջը-Չին եւ Ճաբոն, այնպէս որ ձգեւք Աւետարանին նկարագրութիւնն, «եւ եղեւ խաւար 'ի վերայ ամենայն երկրի», լսեմք միայն չինական եւ ճաբոնական աւանդութեանց մէջ Կոնփուկիոսի նման դիտուն փիլիսոփայի մը ապշիլը թէ այս բնութեան օրինաց հակառակ խաւարումն էր. եւ Աթէնքի փիլոսոփայից Ժողովին մէջ հետեւեալ խօսքն զոր արտասանեց Դիոնիսիոս Արիսպագացի՝ թէ «կամ Աշխարհիս կործանումն է եւ կամ նոյն իսկ բնութեան հաստիչն եղող Աստուածը կամ որդին կը մեռնի կոր, քանզի անկարելի էր որ այս խաւարումն բնական կերպով կամ առաջուց զուշակեալ լինի»: Ուստի զրեթէ ամբողջ արեւելեան կիսագունտի մէջ այս խաւարումն տեղի ունեցաւ:

Եւ ահա այս դէպքին համար ըստ վկայութեան պատմչաց «Անծանօթին Աստուծոյ» արձանն կանգնուեցաւ. զոր յետոյ Պօլոս առաքեալ բացատրեց:

2. Խաւարում մը երբ մասնական լինի՝ միայն երկրիս կիսագունտին մէկ հինգերորդ մասին վրայ տեղի կ'ունենայ, եւ երբ բոլորական լինի՝ միայն մէկ երկու հազար հինգերորդ մասին: Այսինքն 12500, Արդ այս խաւարման բոլորական եւ զրեթէ համայն կիսագունդին վրայ տեղի ունենալը ամեն պատմիչք եւ ազգաց աւանդութիւնք կը վկայեն: Ուստի ահա երկրորդ ապացոյցն դերբնական լինելուն:

3. Արեգական խաւարում լինելը առանց հրաշք ընդունելու մաթեմատիքաբար եւ ֆիզիքապէս անկարելի էր, քանզի լուսնոյ լրման ատենը ըլլալով յայտնի է թէ երկիրս արեգական եւ լուսնոյ մէջ գտնուելով, անկարելի էր որ արեգակը լոյս չի տար երկրիս ցոյրեկ եղած մասին, քանզի Ամերիկայ արդէն զիչեր լինելուն՝ բնաւ տեղեկութիւն չ'ունեցաւ արեգական խաւարման:

Այս պատճառաւ զանց պիտի ընեմք արեգական հաշիւներն ընելու: Միայն լուսնոյ խաւարման ալ անկարելիութիւնը ցոյց տալու համար հաշիւներու մէջ պիտի մանեմք:

4. Բոլորական խաւարումն արեգական առ առաւելն մի-

եւնոյն կէտի վրայ 5 վայրկեան կրնայ տեսել, եւ մասնականն հազիւ 2—3 ժամ ամբողջ տեսողութիւն, եւ միայն 1 ժամ մի-
եւնոյն տեղը՝ արդ 3 ժամ բոլորական եւ համաշխարհային խա-
ւարում մը՝ յայտնի է ցուցում է, զերբնական եւ անկախ ի-
րնութեանց:

Իսկ բացատրելու համար այս դէպքին ինչպէս ըլլալը՝ կըր-
նամք ըսել որ արեգակն իւր լոյսը պահելով հանդերձ՝ երկրիս
իւր լոյսն համեմէլ զերբնական կերպով մը արդիւնեցաւ:

Տիէրան Ստամպուլէան

Բան մի հսկիրս

ՃԵՆԱԿԱՆ ՔԵՇԻՆ ԳՐՈՑ ՎՐԱՑ

Շատեր եւ շատերն ճեւական սրբազան Գիրք յորջորջումն
յսած ու կարդացած են: Շատեր՝ թէ եւ ուսեալ մարդիկ՝ կար-
ծեն թէ ճենք սրբազան մատենադրութիւն մ'ունին, կրօնից
եւ հաստատեաց, պաշտամանց եւ կրօնական պատմութեան
վրայ խօսող: Շատեր՝ Կանոնական գիրք մակդիրն, տուած են
անոնց, ձեռնաստանի հնադոյն զիրքն ըսելու համար:

Բազմաթիւ խմաստունք սիրահար ոգւով կը զովագանեն
այդ զրոյ արժանիքն եւ խմաստութիւնն: Ոմանք՝ ինչպէս Վոյ-
դէր՝ կաթողիկէ կրօնից զէմ մրցելու համար յարմար ապաս-
տանարան կը կարծին զայնս, եւ երկրադնտիս մի ծայրն՝ ուր
ոչ հրէական եւ ոչ քրիստոնէական ազգեցութեան հասած է՝
զմարդ մոաժմանց յայնչափ բարձրութիւն եւ բարոյականի յայդ
կէտ մաքրութեան զիմած տեսնելով, կը խժրժեն Բրիտանական
հաւատքն: Իսկ այլք՝ Վոլդէրեան խորհրդոյ հախտակ գնացքով՝
ձեռնական այդ զրքէն նախնական յայտնութեան զոյութիւնն կը
հետեցունեն:

Ձեռնաստան զիմող Աւետարանին աստղին քարոզքն, այս
փանչացմամբ յափշտակեալք, ճենական Գիրքն բարձրագոյն ճշ-

մարտութեամբ լի ամեն էջերուն մէջ քարոզեցին: Ըստ այդ քարոզչաց՝ այդ դրոց պատմական մասն՝ նախկին մարգարէից ձեռամբ գրուած աստուածային դրոց արձագանգն է. անոնց բանաստեղծական երգերն՝ Շի կիւնգ՝ բաց 'ի գերագոյն վարդապետութենէ՝ նաեւ Մեսիայի աւետիքն կը պարունակէ ընդերկար. գուշակութեանց գիրքն՝ Յի — կիւնգ՝ մարգկային նախկին օրերուն Արարչին տուած պատուէրներն կը պարունակէ:

Այս չափազանց գովութեանց պատճառն բարեպաշտական մտածութիւնն է: Եւ այս փոխանակ նպաստաւոր արդեանց՝ մեծ չիստ յառաջ բերած. վասն զի Աւետարանին քարոզչաց բերնէն ելելով այդ գովասանք՝ մինչեւ հակառակորդաց բերանն՝ իւր ողջմտութիւնն կորուսած է, եւ աստուածային յայտնութեան եւ Քրիստոնէութեան դէմ իբր մուրացածոյ վաստեր ըսկսած են գործածուիլ:

Եթէ ճշմարիտ է ձեռնական ազգին այսչափ կրօնական եւ իմացական բարձրութիւնն՝ ցայսօր անծանօթ պիտի չմնար այդ եւրոպիոյ, մանաւանդ զի ձեռնաստան անծանօթ աշխարհ մի չէ այլ եւս: Տեսնենք.

Ա. Սրբազան կամ կանոնական կոչուած դիրք կիւնգ կ'անուանին. որ կը նշանակէ՝ մետաքսեայ հիւսուածք, կռածոյ չըլթայ. իբր հաստատութիւն եւ ազնուութիւն նուիրուած է այդ դրոց: Այդ դիրք՝ ձեռնական ազգին ամենէն վաեմ մատեանն է. հին իմաստուններէ կամ հին սուրբերէ գրուած կը նկատուին, եւ ճշմարիտ վարդապետութեան եւ իմաստութեան անվրէպ դիտութիւնն կը պարունակեն:

Կանոնակալնք են ասոնք, վասն զի իշխանին եւ զիսնոց որոշմամբն հաստատուն թիւ ունին: Ձեռք իրենց ազգին հնութեան՝ եւ իրենց իշխանաց եւ իմաստնոց բարձրութեան՝ եւ Յան, Շուն, Վհու — Վհանգ, Չէհու — Կոնգ, եւայլն, անուանց սրբութեան վրայ ունեցած բարձր համարումով լցուած՝ պաշտելի համարած են միշտ այս գիրքն: Ձեռաց պաշտելի իմաստասէրն է Կոնգ — Փու — Չի. որու յատուկ տաճարներ եւ արձաններ կանգնած են:

Կիւնգք երկու մասի կը բաժնուին. ըստ ծագմանն եւ պարունակութեանն ստորեր իրարմէ: Մեծ եւ փոքր Կիւնգ:

Մեծ Կիւնգք իրենց պարունակած նիւթովն ձեռնաստանի հին ժամանակաց յիշատակարանքն են. նախնական ընդհանուր

ստանդուծիւնքն ունին, Կոնդ—Փու—Ձիի ձեռամբ՝ զծուած կը համարուին Լու իշխանին արքայութեան պատմութիւնն կը տեսնեմք սոյն զրոյ մէջ, զոր մեծ իմաստասիրին գործ կը համարին իր հայրենակիցքն, թէպէտ եւ Ը զարու (Նախ զՔրիստ.) սահմանէն չանցնիր անդին:

Փոքր Կիւնգքն Կոնդ—Փու—Ձիի աշակերտաց հիւսած մատեանքն են. Փիլիսոփայական երկեր եւ Լու իշխանին երկրին պատմութեան մեկնութիւնն կը պարունակէ, զոր մեծ իմաստասիրին գործ կը համարին: Այս զրոյ մէջ է նաեւ ծիսարան մը եւ քառարան:

Սոյն կանոնական զրոյ թիւն միշտ փոփոխութիւն կրած է. Հանք՝ որ նախ քան զՔրիստոս 206 է մինչեւ 220 յետ Քրիստոսի թագաւորեցին 'ի ճինաստան' հինգ մեծ Կիւնգքն իբր կանոնական նկատեցին: Ու—տի (140—86ն. Ն. զՔրիստոս.) վեցերորդ մ'այլ աւելցուց: Տանգք (618—907 Յետ Քրիստոսի) ինն համարեցին. երեքն երկրորդական գրքէն առնլով: Աոնգք մինչեւ տասն թուեցին (960—1205 Յետ Քրիստոսի), եւ սպա մինչեւ տասնութեք:

Ահա մի առ մի կարեւորագոյնքն.

Բ. Մեծ Կիւնգք. — Այս գիրք՝ զոր ձենք ոչ իբր սատուածաշուէն՝ այլ իբր մեծի իմաստնոյ արանց անվրիպելի ճշմարտութեամբ լցելոց զոր՝ պատուեցին, վեց են թուով: Մին յայսցանէ կորսուած է եւ յիշատակն անգամ չկայ, որով կ'ուեննամք հինգ Կիւնգք. զոր իրենց ձայնիւ կը կոչեն Ու — Կիւնգք, Այս հինգ մատենից մին եւս կորսուեցաւ, այլ յետոյ ժամանակաւ համառօտութիւն մը լրացուց պակասն: Լի—Կիւնգ կոչուած ծիսարանն է, որուն յաջորդեց Լի—Կի ծիսական յիշատակարանն: Վեց Կիւնգքն են. Յի—Կիւնգ, Շու—Կիւնգ, Շի—Կիւնգ, Լի—Կի, Յո—Կիւնգ, Չըն—Ըիոյ:

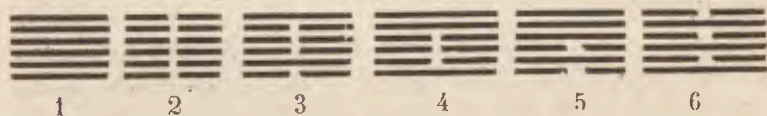
Այս վեց մատեանք իրարու հետ բնաւ կապակցութիւն չունին. որիչ պարագայից եւ ժամանակաց գործ են:

Յի—Կիւնգ առաջին գիրքն եւ ամենէն հինն կը համարուի. զիսաւոր պարունակութիւնն է խորհրդաւոր նշաններու բացատրութիւնն: Այդ նշանք վաղ ժամանակաց ծնունդք կը թուին. Փո—հի կենսագրին կ'ընծայեն, Քրիստոսէ 2850 տարի առաջ: Սակայն գծերու յաջորդարար ձեւերէն ԺԲ զարու գործ կը տեսնուի:

Ի՞նչ է Յի—Կիևգն, եթէ ականջ ղնենք ձենացի գրուցին՝ ընդհանրական խորին գիտութեան զանձարանն է։ Ամեն բան կայ. իմաստասիրութիւն, ընկերական գիտութիւն, բարոյական՝ կրօնական եւ արտաքին։ Մարդկային մտաց խորհելի ամեն ինչոց լուծումն կայ անդ. եթէ բան մը չգտնեմք՝ մերն է յանջանքն, Իրաւ է, այսպիսի զանձարանի մը դեռ եւս տէր չեմք եղած մեք. մեղք։ Յի—Կիևգ զլիաւոր մաս մ'ունի եւ եօթն մեկնութիւնք կամ լուծմունք, ինն մասի բաժնուած, զոր մեծ վերպակ է Կոնգ—Փու—Ջիի վերագրել, ինչպէս յայտնած է Պ. Legge գիտնական քննադատութեամբն։

Գլխաւոր մասն խորհրդաւոր նշաններն կը բովանդակէ. առաջին լուծմունքն ՎՆէն—ՎՆանգ արքային կ'ընծայեն, Չիու հարստութեան հիմնադրին։ Իսկ սոյն լուծման ընդարձակօրէն բացատրութիւնն ՎՆէն—ՎՆանգի որդւոյն Չիու Կոնգի կ'ըսեն ըլլալ, ՎՆու—ՎՆանգի եղբոր։

Սորհրդաւոր նշանքն՝ ուղիւ եւ իրարու վրայ քաշուած գծեր են, ոմանք ամբողջ գիծ, այլք կիսատք։ Այս գծեր նախ երեք առ երեք՝ տալա վեց առ վեց գրուելով՝ 64 դաս կր կազմեն. ահա օրինակ մը.



Ի՞նչ կը նշանակեն այս գծերն. ոչ ոք ընդ ընկերին համաձայն է։ Ձենաց գրոյցն է՝ թէ ասոնք անգերական իմաստութեան քօղն են. դժբաղդաբար ոչ ոք ցարդ այդքօղն պատռելու չափ տաքինի եղած է։ Ոմանք ամենահին գրութեան նշանագիր համարեցին զայդ, սակայն այսօր վեցնադարեայ գուշակութեանց կարգն կը դատուի. բարի կամ անբարի գուշակութիւնք գծերու դիրքէն եւ տողին առած ձեւէն պիտի հետեւին։

Օրինակ մի տալու համար ըսեմք՝ որ լեցուն ամբողջ տողն փորութիւն կը նշանակէ, մեծութիւն, բնութեան գործօնեայ սկզբունքն. ընդհատ տողն՝ ակարութիւն, ստորնութիւն, կրաւորականք, Հիմնական եռեակքն զանազան ձեւերով տարերքն կը պատկերեն. երեք ամբողջ տողերն նշան են երկնից, երեք ընդհատքն՝ երկրի. ոմանք անձրեւն, այլք ծովերն, այլք՝ հուն

և. արեւ, եւայլն, կը նշանակեն: ՎՆէն—Վճանդ նոյն գծերուն ալ խորհրդաւոր բացատրութիւն մը հնարեց, եւ ազգականութեան կապն նշմարեց տնտես մէջ: Երեք ամբողջ գծերն՝ հայր, երեք միջնա գծերն՝ մայր, իսկ այլք երեք տ. տարն, երեք զուտորն, երկրորդ զաւակն, եւայլն:

Օրինակ մը քաղելով ըսեմք. 'ի վերոյ նշանակեալ վեց ամբողջ գծերն ըստ ՎՆէն—Վճանգի մեկնութեանն՝ մեծին, սկզբնականին, հաստատունոյն, նպատաւարի, յաջողակի, եւայլն, պատկերն է: Զիւռ.—Կոնգի մեկնութիւնն է յաջորդն:

1. (Վարի) տողն ամբողջ, (մեծին նշանակն). Վիշապն, եւ վտան զի վարինն է՝ վիշապն ծածկեալ է:

2. Տողն. վիշապն դաշտերու մէջ կ'երեսի:

3. Տողն. իմաստունն է որ կը հսկէ: Դժուարին է, պշպոյդութիւն կը յայտնէ:

4. Վիշապն անդունդէն ելլելու վրայ է:

5. Վիշապն երկինք կ'ելլէ:

5. Վիշապն ելաւ իր երկրէն. վա՛յ է:

Այս է առաջին գլխոյն պարունակութիւնն: ՎՆէն—Վճանգ եւ Զիւռ.—Կոնգ՝ գրոցս երկու հեղինակքն՝ շատ տեղ իրարու հակառակ ընթացքով ծիծաղաշարժ մեկնութիւն կուտան. 53 ձեւին մէջ ՎՆէն—Վճանգ ամուսնութիւն եւ բարօրութիւն կը տեսնէ: Զիւռ.—Կոնգ նոյն ձեւովն վայրենի սաղեր եւ զօրական մը կը նկատէ 'ի վտանգի: Զեւ 54 ՎՆէն—Վճանգի մեծ չարիք եւ ճախորդութիւն կ'ըստառնայ: Զիւռ.—Կոնգի ընդհակառակն՝ կրտսեր քրոջ հարձութեամբ ամուսնանալն, եւ կազի մը նեղութիւնն կը յայտնէ: Բայց երկուքն ալ երջանիկ են 'ի վերջոյ:

Ամբողջ գիրքն նման գուշակութեամբ լի է. մերթ ընդ մերթ բարոյական անուղղակի խրատներով, 'ի զուր կրօնական մտածմունք, երկինքն երկու անգամ միայն յիշուած է:

Իսկ գրոցս երկրորդ մասն ինչպէս ըսինք՝ մեկնութիւն է առաջնոյն: Սակայն ինչպէս ճեփական ամեն մեկնութիւն՝ այսպէս եւ այս իր ընտանեան հեռանալով անձանօթ խնդրոց վրայ կը դառնայ: Իբր օրինակ առնումք ՎՆէն—Վճանգի չորս բաներուն բացատրութիւնն:



Սկզբնականն վերն է. (վերին տողին համար). հաճութեամբ կեդրոնն կեցած տիեզերքն կը դիտէ. մարդ մը ձեռքերը լուարով՝ բայց պատարագ մատուցած չէ. արժանաւոր կերպա-

բանք. Երկրորդն զինքը կը դիտէ եւ կը փոխուի կերպարանաւ:

Երբ Երկնից հոգեւոր ուղին կը դիտէ եւ չորս անպակաս եզանակերն, սուրբն՝ շարունակելով իր ուղին իր պատուէրներն կուտայ եւ աշխարհ կը հնազանդի:

Առաջին մեկնութիւնն կրօնական գաղափար մը չունի, նիւթական երկնից եւ երկրիս վրայ է խնդիրն: Այսպէս եւ երկրորդ մասն՝ Արեգական ընթացքն է: Այս տողերու՝ մէջ բարձր իմացականութիւն մը նշմարելու ջանքն յուսալսարութիւն է:

Ոգիք (Կվի—Շին) չար են եւ բարի. Ուտ քնդհուրի: Երկնից եւ երկրի կամքն, միշտ միասին կ'ընթանան:

Աստուած, (Շանկ—Տի) զոհ կ'ընդունի եւ ընծայ յիմաստնոյն:

Սոյն գրոց մնացեալ մասանց համար՝ որ ոչինչ օգտաւատ կը պարունակեն՝ տես Le texte originale du Yih—king, Ch. Harlez, Bruxelles:

Շու—կինգ, Նին—կինգի նման պատմական գիրք մ'է. տեղի ընկերական:

Կոնփուկիտի (Կոնգ—Փու—Չի) նպատակն զժողովուրդն 'ի բարոյականի կրթելն ըլլալով՝ ըստ տաջին իշխանաց եւ իմաստնոց վարուց, ճենական նախնի տարեգրաց մէջէն օրինակներ քաղելով իր նպատակին յարմար՝ մեծէն ցփոքրն նպատաստօր լինելու համար գիրք մը պատրաստեց պատմական ոճով, բարոյական պատմութեան կամ լաւ եւս զրուցաբանութեան ձեւով, յորում իր ազգին նիւթական եւ բարոյական բարձրացման հետամուտ է:

Յահո (Yaho) արքային պատմութեամբն կ'ըսկսի, տոմարական խնդիրներով կ'ըզբաղի, եղանակներն կը ճշդէ, արեւադարձքն եւ լուսնի շրջաններն կը գրէ. Ա. Գիրգ Գլ. Ա. 1—8: Քաղաքական խնդրոց դառնալով արժանաւոր պաշտօնէից ընտրութեան վրայ կը խօսի, ջրոց յորդութեանց դարման կը հնարի: Արքային խորհրդական կ'անուանի Շին, առանձնակեաց մարդն. Անդ. 8—12: Շին օրինական զոհերն կը մատուցանէ, կը շրջի ամբողջ երկրին մէջ, գաւառներս կը բաժնէ զայն: Արքային կը յաջորդէ:

Բոլոր գրքին պարունակութիւնն աշխարհս է եւ երկրաւոր կեանքն նսլատակ ունի: Կրօնական երբեմն ճշմարիտ եւ բարձր

պատուէրներ կան, բայց անուշղակի կերպով կը յիշուին, զի բուն ուղղութիւնն ինչպէս ըսինք՝ երկրաւորին պահպանութիւնն է:

Օրինակի համար յիշեմք հատուած մը.

«Ձաւո — Կոնգի խրատն առ արքայ Վնո. — Վհանգ. Բարոյական օրինօք պէտք է հաստատին մեր կամք. մեր խօսք ըստ այնմ պէտք է վարին: Այն բանն՝ ուսկից արդիւնք չեմք սպասեր՝ ընելն, զայնս որ մեզ արդիւնաւոր է՝ մերժելն, արժանիք են: Սքանչելի գործոց տեղ օգտակարն փոխանակելով ժողովուրդն կը գոհանայ: Գու երկրիդ օտար եղօղ ձին եւ չունն մի՛ սնուցաներ, սակաւագիւտ գեղեցկութեամբ թռչուններ մի՛ բազմացուներ երկրիդ մէջ, եթէ դուք չյարգէք հեռունն եկօղ իրերն՝ այն ատեն հեռաւոր երկիրներու ժողովուրդն պիտի գայ ձեզի: Եթէ գանձդ իմաստուններով ճոխանայ՝ խաղաղութիւնն պիտի հանդիպի քեզ: Գործեցէք եւ հսկեցէք առտուընէ մինչեւ երեկոյ. եթէ պղտիկին ուշադիր չէք՝ մեծ առաքինութիւնք չուտ կը կորսուին: Եթէ աշտարակ մը չինէ ոք՝ եւ բան մը թէ պակսի՝ գործն կը փճանայ:»

Իմաստին ուղղութիւնն յայտնի է:

Շի—Կիւնգ (աաղաչափեալ երգ) Շու—Կինգէ նուազ կրօնական է. կը կարծեն թէ Կոնփուկիտի հնարած բանաստեղծութիւնքն ըլլան: Ձանազան ժամանակաց գործ կը համարուին այս տաղաչափութիւնք, ամենէն հինն՝ Քրիստոսէ ժ.Ս. դար առաջ:

Գրոցս երրորդ մասն՝ առաջին գլուխն կը կազմէ, յորում իբր կրօնական զրոյց կը զսնհմք միայն Գ. 15, «Երկինք է ընօղն, առ ինչ քրթմնջիւն»:

Երկրորդ գլուխն կառավարական է:

Երրորդն՝ բարեկամութեան գովեստ, ողբականք, անկուշեալ հարսին լալականքն, կոչնոց երգք, անդաստանաց երգք, մեռեալ ծնողաց համար կոչք եւ երգ: Վերջինն ամբողջ գրոց մէջ ամենէն կրօնական մասն է. ձենաց հաւատքն ոգեաց նըկատմամբ կը տեսնուի անդ:

Լի—Կի ծիսականն՝ վերջին ժամանակաց գործ է. Քրիստոսի թուականին սկիզբները գրուած: Պարզ կրօնական ծիսարան մը չէ, այլ մանաւանդ մեծագոյն մասամբ կենցաղական պատշաճաւորութեան, կրթութեան եւ մարմնական մարզանաց վերաբերեալ գրութիւն մը:

Յո—Կիւնգ երաժշտականի գիրքն է, բայց կորսուած:

Զուգ—Զիտ, տարեգիրք են. անունն կը նշանակէ Գարուն —Աշուն. հակիրճ եւ ցուրտ բառերու կոյտ մը. զօր օրինակ. «Ա. տարի ժ՛՛՛ ամիս, ճմեռն, արքայն զոն մատոյց.—Բ. տարի ամառն, Ե. ամիս, Կուի ժողովուրդն Հիենց հասաւ:

Գ. Փոքր կինգք պարունակեն հետեւեալ գրքերն:

1. Զիտ—Կուան—Լի. արքայական պաշտօնէից սպասքն:

2. Ի—Լի, նոյն պաշտօնէից սովորոյթքն:

3. Ել—Յա. կանոնական գրոց բառարանն:

4. Զուգ—Զիտ, մեկնութիւնն Կոնփուկեայ:

5. Յիսա—Կինգ. Որդիական ակնածութեան վրայ զեղեցիկ իմաստներով հիւսուած գրութիւն մ'է Կոնփուկիոսի անուամբ. սակայն միշտ եզական գաղափարներով զարդարուած: Որդիական ակնածութեան հիմունքն՝ երկնից մէջ է կ'ըսէ. երկնքի չարժմամբն կը փոփոխի վերջապէս կրօնք եւ իմաստասիրութիւն, բարոյական եւ յաջողութիւն կենաց, երկնքի լուսաւորաց եւ երկրիս ուղղութենէն կախուած է ձենական Գրոց համար:

Հեռ—Զի եւ վհե—վհանգ արքայք՝ երկնքի հաւասար են:

6. Մե—Շուկ կամ չորս մատեանք Կոնփուկիոսի աշակերտաց գործ:

Պ. Welles Williams ձենական գրոց հմուտ քննադատն զԿոնփուկիոս նիւթակրօն աստուածութեան քարոզն կը համարի. եւ թէ եւ ոչ բոլորովին իրաւամբ՝ թէպէտ եւ ոչ իսկ անիրաւ, նոյն իմաստնոյն գրութիւնն՝ կ'ըսէ՝ չընդունիր այն անտես զօրութիւնն՝ որում մարդ իր գործոց համարն պիտի յանձնէ օր մը:

Ս. Վ. Ն.

ՊՈՒԿՈՑԻ ԵՐԻՑՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ



ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱԲԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (*)

Դիտութեանց հետ գեղարուեստքն ալ կը մշակէր Կարթագինէ. թատրոններու վրայ յունական եւ հռոմէական արուեստին ամենաճարտար երկասիրութիւններն կը ներկայացուէր. Սոփոկլէսի, Եւրիպիդէսի, Դրանցիոսի եւ Բլազոսի գուսանական հանդէսներէն ի զատ Կրկէսից խաղերը, անասնոց կոիւնները, եւ ըմբշամարտից հանդէսներն ալ պակաս չէին ըլլար. ժողովուրդը կարգէ դուրս աշխուժով այս տեսարանները կը յաճախէր. եւ չատ անգամ այն հանդէսները կոռով եւ հարուածներով եւ ընդհանուր խռովութեամբ մը կը վերջանային. Այսչափս բաւական կը սեպենք հասկըցնելու համար թէ ինչ էր, եւ ինչ պիտի չըլլար այնպիսի քաղաքի մը բարքը. Կարթագինէ այս կողմանէ նոյն իսկ Հռոմայ հետ կրնար մրցիլ.

Այս, ահաւասիկ այս էր Կարթագինէի վիճակը երբ հասաւ հոն տաճարեցիք տարեկան երիտասարդ պատանի մը, վառ-վառն երեւակայութեամբ, նորածին եւ ուժգին կիրքերով. իբրեւ երազի մը մէջ կը նշմարէ տակաւին այն դիւթական եւ զմայլեցուցիչ բաժակը, յորում կը կարծէ թէ երջանկութիւնը պիտի ծծէ. ուստի կը պատրաստուի քամելու զայն մինչեւ վերջին կաթիլը. Մատաւրայի վտանգները ոչ ինչ կրնան սեպուիլ Կարթագինէի վտանգներուն քով. եւ կիթէ անմեղ Օգոստինոսը

(*) Տե՛ս Պարիէ Ե. Տարի ԻԻ- 23.

այնչափ չուտ մոլորեցաւ առաջինին մէջ, ինչ պիտի չըլլայ յան-
ցաւոր Օգոստինոսը այս երկրորդին մէջ:

Դպրոցին մէջ ամէնուն զարմանքը կը դրաւէ. այլ եւ այլ
լեզուներ կը խօսի. փիլիսոփայութեան եւ բնագիտութեան հա-
մար արտաքոյ կարգի յաջողակութիւն ունի, առ հասարակ ուս-
ման համար մեծ եռանդ, բանաստեղծութեան՝ արուեստից եւ
ամէն տեսակ գեղարուեստից սէր, նա մանուածող բնական պեր-
ճախօտութիւն մը՝ որով առանց զգուարութեան զուրս կը թափէ
իւր բերնէն իւր վսեմ եւ սիրուն հոգին: Իւր դասընկերներն եւ
վարպետներն իսկ կ'ապչեցնէ. եւ ամէնքը միաբերան կը խոս-
տովանին թէ քանի մը տարիէն Կարթագինէի դատարանին պար-
ծանքը պիտի ըլլայ:

Բայց այս յաջողութեանցը մէջ իւր անձին սքանչելի փայլ
մը աւելցնողն իւր համեստութիւնն եւ ամօթխածութիւնն է:
Երեւիլ չսիրէր: Իւր վայելուչ դէմքին վրայ այնպիսի պարզու-
թիւն մը կը չողայ, որ ամէն ճշմարիտ ճոխ բնաւորութեան սե-
փական է: Մարդիկ այս կերպով կը դատեն զանկիայ, բայց ին-
քը կը խոստովանի իւր խոնարհութեամբը թէ բոլորովին տար-
բեր էր ի ներքուստ, փառք եւ պատիւ երազելով, բարձրագոյն
ստիճանին աչք տնկած էր, եւ այն առ երեւոյթ համեստութեան
քողոյն ներքեւ՝ փառասէր եւ գինեմոլ հոգի մը կը կրէր:

Դպրոցի մէջ, կ'ըսէ, ճարտասանութեան մէջ առաջինը ըլ-
լալովս, ամբարտաւան ինքնահաճութեամբ կը փքայի, եւ հը-
պարտութեան քնմին կ'ուռեցնէր հոգիս. այսու ամենայնիւ,
դուն գիտես, ո՞վ Աստուած իմ, որ ես ընկերակիցներէս աւելի
զգօն էի, եւ Կապալդէ կոչուածներուն խելագարութեանց ետ-
եւէն չէի երթար: Տեսակ մը շինծու ամօթխածութեամբ իրենց
նմանելէն կ'զգուշանայի, թէպէտ եւ անոնց հետ կենցաղավա-
րելով, կ'ախորժէի անոնց մտերմութենէն: Հար դասընկերացս
վարժունքը կ'ատէի, կը դատապարտէի այն կծու ծաղրածու-
թիւններն եւ նախատինքներն որոնցմով նորամուտ եւ օտարազգի
դասընկերներն կը թշնամանէին եւ ասոնց այլալուծիւնը գուար-
ճութեան նիւթ կ'ընէին: Ահաւասիկ ասանկ ընկերներու հետ
ես ճարտասանութիւն կը սորվէի այն ատեն, նպատակս ալ
թուկ թշուառ եւ անվայել փառասիրութիւնն էր, որն որ իւր
խթանը ունայնասիրութեան մէջ կը դտնարու:

Բայց այս փառասիրութիւնն որչափ ալ մեծ ըլլայ, Օգոս-
տինոսին փոքրիկ վերքերէն մին կը սեպուի. իւր սիրտը չատ

աւելի հիւանդ է: Թագաստայի մէջ ծնած այն սաստիկ եւ ուժ-
ղին կրից վրայ հիմա անսովոր եւ սառնակագոյն տաղնապ մը
կ'աւելնայ: Հողին՝ Աստուծոյ հետեւ եւ անանունդ, բան մը կը
փնտռէ որով կարենայ անօթութիւնը անցընել. բայց այն ան-
ծանօթ բանը Օգոստինոս չգիտէր թէ ուր փնտռէ. անրացա-
տրելի քրտի անձկութիւն մը կը տանջէ զինքը: Անհաստատ եւ
անեղբ ցանկութիւններով կը հալի ու կը մաշի, եւ այն վտան-
գաւոր ժամը հասած է, յորում մեծամեծ անկումներ անխու-
սափելի կ'երեւան: «Դեռ չէի սիրեր, կ'ըսէ, բայց կը բաղձայի
սիրել. եւ այս բաղձանքիս բոցը կը լափէր զիս. առարկայ մը
կը փնտռէի ցանկութիւնս յագեցնելու համար: Քաղաքին մէջ
թափառական կը չըլէի այն բանը գտնալու համար, եւ ասելի
էին ինձի այն փողոցները որոնց մէջ դարան մը չէի գտնար»
Եւ ետքը սա խորիմաստ եւ սքանչելի խօսքերը կը յարէ. «Սիր-
տըս քեզմէ հետեւ կը հարէր ու կը մաշէր. ո՞վ Աստուած իմ,
բայց այն քաղցով չէր որ այն ատեն քաղցեալ էի. այն դեր-
բնական եւ անապական սննդեան համար ախորժակ չունէի ա-
մենեւին, մանաւանդ թէ զգուած էի անկից, ոչ թէ վասն զի
անով լցած էի, այլ չբաւորութենէս: Թշուառ հոգիս, տկար,
վատառողջ, չորս կողմէն վիրաւորուած, բան մը կը մուրար ա-
րարածներէն որով կարենար ամոքել իւր ցաւերը: Կը բաղձայի
սիրել ու սիրուիլ աներկիւղ սիրով մը» Օգոստինոս Կարթագի-
նէի մէջ թէպէտ եւ անծանօթ եւ անարժաթ է, բայց վայել-
չադէմ եւ աղնուաբարոյ դեռահասակ պատանի մը ըլլալով ինչ-
պէս կ'ըլլայ որ չդտնայ այն որոգայթներն որոնց բոլոր ուժովը
կը վազէ ետեւէն:

Կարթագինէ հասնելուն պէս Օգոստինոս մեծ աշխուժով կը
նետուի թատերական խաղերու, որոնք կը գահավիժեն զինքը
վերջապէս անդունդներու մէջ: Այն տեսարանները մեծ ազդե-
ցութիւն կ'ընեն իրեն արթուն երեւակայութեանը եւ փափուկ
դժայականութեանը վրայ, բանաստեղծական գեղեցիկ քերթուա-
ծոյ մը սոսկ ընթերցմունքը, կամ ի սիրոյ զրդած զոհողու-
թեան զէպ մը կը բաւէ աչքերէն արցունք բերելու համար:

(Շարունակելի)

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՑ Ե. ՏԱՐԻՈՑ

ՊԱՏԿԵՐ ՀԱՆԴԻՍԻՍ

Աղամանդ.	513.
Աղքատութիւն. — Յ. Ունեւն	224
Անիծակուռ անտառը. (բարոյակ պատմ).	
Յ. Վ. Մխչեան	313
Անձանօթիւն խնդիրն. (երկրաբան.) Շար. 169, 208, 226, 248, 298, 322, 345, 361, 389, 422, 442.	
Աշխարհագրական.	140
Ապուշներու կրթութիւն. — Յ. Աւան	402
Աստեղաբաշխական, — Տ. Սահակեան	553
Աստղաբաշխականը.	138
Ատամնաբուժութիւնն ին ժամանակ.	369
Արեգակնային զրութեան տեղափոխութիւնն.	518
Արժանդէօյի Բրիտտոսի պատմութեանն. — Յ. Աւան	396
Բաղդաւոր բանաստեղծը (Ֆր. Գոթե). — Յ. Ունեւն	305.
Բանախօսութիւն Աստուածապաիւ Հոգեւոր Տեառն	26
Բաղդէօրեան հաստատութիւն. — Յ. Աւան	547
Բէլր Տիտոնի բանախօսութեան մի մասն. — Մ. Ա.	241
Բժշկական համաժողով. — Յ. Աւան	547
Բնադիտական աստեղաբաշխութիւն.	328
Բնակիչի աշխարհք եւ Փրկադործութիւն.	254
Դարեջրի ծաղուշն.	
Դեանախնձորին յորեկեանը. — Յ. Աւան.	548
Դերբնական խաւարունն արեւու ի խաչէն Տեառն — Տ. Սահակեան	560
Դրճախօսութիւն. — Յ. Ունեւն	203
Դիտարան մը — Յ. Աւան	548
Դպրոցներու առողջապահիկ օրէնք.	350
Դրամադիտական	549
Եգիպտացոց նուիրական Քաջահաւը. — Յ. Աւան	282
Եկեղ. առաջին զանդակը. — Յ. Աւան	60
Երաժշտութիւն (Մեր եկեղեցւոյն). — Յ. Վ. Ահեքեան	449

Երկրագործութիւն յԱմերիկայ. — Յ. Ալան	89
Երկրագործ. յԵրբայեցիս — Յ. Ալան	557
Երկրաչափական հախտդատութիւն ապացուցեալ. —	
Տ. Գ. Սարգսեան	466
Զեկոյց 'ի Զմմառէ.	57
Թրածուկի որոն.	326
Ինֆլուէնցան (տոյոց), — Յ. Ալան	162, 173
Լեզուաբանական (Բառագնական).	515
Լեւոն Ժ. Ս. Քննին ճշգրտանան պատկերը.	
Յ. Վ. Մխչեան	265
Լոյս մը խաւարի մէջ (բարոյ. պատմ.)	318
Լուսաւորաց հեռաւորութեան չափն — Յ. Ալան	395
Լուրտ (Եմիլ Զոլա 'ի). Յ. Վ. Մխչեան	110
Լրագրական բարքեր. — Յ. Ալան	491
Ծաղկախոն եւ կարմիր վարադոյր.	139
Ծաղկանց եւ պողոց գոյնն.	370
Կայծակ եւ ծառեր.	260
Կարմիր հաւկիթ. — Յ. Ալան	60
Կորընթոսի ջրանցն. — Յ. Ալան	155
Հայատիպ նշխար մը.	8
Հայ. տաղաչափ. Ողորմութիւն առ աղքատն. —	
Յ. Վ. Մխչեան	303
Հանքային սոժուխ.	373
Հացն.	544
Հէրքուլանուս եւ Բոմբէի. — Ն. Վ. Մ. Մխչեան	49,
73, 145, 193, 217, 289, 337, 385.	
Հոգի. (Շար.)	114, 130
Հոռմայ դահն եւ աշխարհագրական դիտք. —	
Յ. Ալան	439
Հոռմայ Քահանայապետաց տարիքն. — Յ. Ալան	59
Ձկնաղէտ աղանձներ.	327
Ճենական քէշին Գիրք.	563
Մարդկային ընկերութիւնն եւ վիճակագրութիւն.	
Յ. Ալան	275
Մարդկային կեանքը. — Յ. Ռնճեան	97
Մարիամ եւ Մայա. (կրօն. բառագն.)	516

Մաքս կայսր 'ի Մարթինսուսիս (Բարոյ. պատմ.)	
Յ. Վ. Միտիւն,	409
Միսն թարմ պահելու կերպ — Յ. Ալւն	187
Մոնիգա (Ս.) (Կենսագրութիւն). Շար. —	
Յ. Վ. Աբիլիւն 19, 45, 69, 92, 117, 141, 165, 189,	
262, 285, 237, 214, 309, 333, 357, 381, 406, 429,	
453, 477, 501, 524, 550, 571.	
Յիսուս եւ կանայք Սահտարանի. — Յ. Ալւն.	419
Նաւերու ջուրն.	378
Նմանութեան գիրքն (Դեմբացոյ Թ.)	106
Շրջաբերական Ն. Ս. Լեւոնի ԺԳ. Ս. Գրոց վրայ.	82
Որթալուիճի դեղ.	331
Որդ. — Յ. Ալւն	549
Ուսորտասնի զանձն. (Հնախոյզ.)	134
Ուսումնարան կաթ. Հայոց. Ս. Գ. Լուսաւորիչ. —	
Գ. Վ. Թէրչիւն	121
Պատարագամատոյց (Ս. Բարս. եւ Ոսկեր.)	10, 42, 61, 84, 100
Պատկեր Հանդէան եւ տարւոյն չեմէն.	1
Պատուաստի գիւտն	353
Պար (կրօն.)	517
Պարտէզներու հաստատման պատմութիւնն. —	
Յ. Ալւն	158, 177.
Պղատոնի. երազն.	473, 492, 540.
Ջրհեղեղի աւանդն ըստ Հնոց. (Շար).	3
Սաթ.	514
Սալայատակք.	380
Ստուգաբանական անդրանիկ բառարանն. —	
Յ. Ունիւն	470
Վարդապետութիւն ԺԲ Առաքելոց. 431, 457, 481	
505, 529	
Վերելք. — Յ. Վ. Անիւն	180
Վիճակագրական. (Լոնտոնի աղքատներն) —	
Յ. Ալւն.	185
Տասնորդական դրութիւն	377
Տղու մը յուզարկն.	212
Տոմարադիտական. Զատիկն. (Շար).	39, 230
Տուժարականք. — Յ. Ալւն	490
Ճանկ նիւթոց եւ տարւոյս.	574
Բապիէ Մարմիէ. — Յ. Ունիւն	17

ԱՌ ԶԵՌՆ

ԲԱՌԱԳԻՐՔ

ՀԱՏԻՆԵՐԷՆ—ՀԱՅԵՐԷՆ

Ի ՊԷՏԱ ԴՊՐՈՑԱՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍԳԻԱՆ

ՌԻՍՈՒԹԻՉ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ՆԻ Ի ՀՈՌՎՄԷԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՑԻ

Ի ՀՈՌՎՄ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵՋՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Պ. ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱԽԱՅՈՑ

1893 — ՌԵԽՐ

ՊԱՏԿԵՐ՝ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դամեկան
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բոլորտարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրատքանցիշք թիշ 2 դամեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եւշիլ փողոց
Թիշ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ բերքին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

